

"היורד למעלה"⁽¹⁾ כולל ארבעה סיפורים; שלושה מהם קצרים, והאחד, סיפור הכותרת, במתכונת ארוכה יותר, של נובלה. "היורד למעלה" יצא לאור לראשונה בארצות-הברית, בתרגום אנגלי. מיהו "היורד למעלה"? זהו צעיר בשם דן, התלוש והמנותק לחלוטין מן העולם הזה. תלישות זו משתקפת באופנים שונים. היא מוצאת לה ביטוי מציאותי וסמלי. סימומו המוזר של הסיפור הוא הביטוי המושלם לבדידות ולניתוק. דן, שהפך ממרצה באוניברסיטה למורה דרך על גגו של מגרד שחקים, מספר על חוויותיו במרומים: "אולי זו הפעם הראשונה, שבאמת חזרתי הביתה. פגשתי את עצמי במחצית הדרך, בין העננים והרחובות הקודרים, לבדי, קשור לכל ורחוק מכל... אני יכול לראות את האנשים למטה, זעירים, פחותים מעצמם, נתונים לחסדי אורות הרמזורים. ובערב, בשבע, כאשר השדרות מתרוקנות כמעט מאדם, אני הולך לביתי." להיות מורה-דרך במגרד שחקים – מסקנה הנראית שרירותית רק ברגע הראשון, עד שאנו עומדים על המשמעות הטמונה בכך, על הריחוק, על החופש ועל ההתנשאות.

מלכתחילה, דרך חייו של דן שזורה מאורעות החורגים מן המקובל. אנו פוגשים בו לראשונה כסטודנט ישראלי בניו-יורק, הכותב עבודת מחקר על נושא שאיש אינו מתמצא בו; על עם שוכן מערות שאבד בנבכי העבר הרחוק. הוא שקוע בעבודה זו, שאין כל קשר בינה ובין המתרחש בעולם המציאות, העולם בו חיים מרבית האנשים. לאחר זמן מתחולל שינוי: עבודת המחקר של דן זוכה להצלחה גדולה, שמו מתפרסם בחוגי המלומדים, הוא מתמנה למרצה באוניברסיטה וזוכה לרכוש תלמידים נלהבים לתורתו. תחילה הוא שמח בהצלחתו. הוא נותן את שעוריו בלב ונפש, ומתמלא סיפוק למראה תלמידיו המעריצים. עקב עבודתו המדעית הוא מזניח את אשתו – יתרה מזאת, הוא כלל אינו חש בקיומה; כשהיא עוזבת אותו, מליאת עלבוך ואכזבה, אין בו העוז להחזיק בה, למרות שהוא אינו רוצה לאבדה. בעבודה המדעית, כאמור, מאיר לו המזל פנים מעבר לכל המשוער. אולם לאחר תקופה מסוימת דן חוזר ומוצא עצמו על פרשת דרכים. הוא הגיע – וכל הישגיו מתפוררים בידי ללא כלום.

האם מגעו של העולם החיצון מפחיד אותו? האם גוברת עליו הנטיה להדהים, להתגרות בכל המקובל? הוא קונה עגלת גלידה ומוכר גלידה לסטודנטים בחצר האוניברסיטה. כאשר מועצת הפרופסורים מתרה בו על התנהגות מבישה זו, הוא מטיח בפניהם את טענותיו: " --- רום מעלתו, פרופסורים נכבדים, האם העפלתם אי-פעם אל הר שאין לו פסגה? האם אי-פעם פתחתם תיבה ומצאתם בה, במקום המתנה המיוחלת, קופסה קטנה יותר, ובתוכה עוד אחת, ועוד אחת, ובסוף - לא כלום? לא, אתם לא תבינו. אתם מלח הארץ, המבצר השקט, אנשי המדע הטובים, המקדישים את חייהם לאידיאל הגדול והנאצל - הדעת. אני. אני מעולם לא היה איכפת לי מה אני עושה... " בסתר לבו יודע דן, שלא אלה הן המילים שרצה להשמיע. אם היה יכול, היה מבקש מחילה - אולם לזאת אינו מסוגל. הוא אף אינו מסוגל לבקש מחילה מן הנשים האוהבות אותו - תחילה, אשתו, ואחר כך, סנדי. הוא זקוק לאהבתה של סנדי - אך הוא משלח אותה מעל פניו. יש לציין כאן, כי ההגדרה של מעטה קשוח מעל ללב רגיש ועדין הוא שיגרתו ופשטני מדי לגבי יצור מורכב כדן, שמעשיו נובעים ממניעים שונים וסותרים, שיש להם עם זאת היגיון פנימי מיוחד משלהם.

מידי פעם חוזרים מספר דימויים שמטען סמלי להם - החרק, הזבוב, פחד הגבהים. דן מדמה עצמו לחרק עלוב. יחד עם זאת, הזבוב, השאול אף הוא מעולם החרקים, מסמל את השחרור מחוקי הכובד המרתקים את האדם למעמקים, והוא מרחף לו בקלילות בגבהים הנכספים. מלכתחילה מפחד דן מן הגבהים; כל חלון פתוח קורץ ורומז לו להשליך עצמו למטה. משיכה זו לזרועות האבדון אינה אימתנית בלבד, ואינה בלתי-נעימה. דן מהרהר בכאב שיחוש עת יתרסק על האדמה, והכאב הוא "מתוק, מענג, מענה. אני מתכסה בזיעה קרה." נפילתו של דן, לבסוף, היא בכיוון ההפוך: הוא "יורד למעלה". שוב אין בו כל משיכה למה שמתרחש על פני הקרקע. הוא ניתק, לבסוף, את כל הקשרים המפריעים לו - נשים, קאריירה מדעית, אם ומולדת. כשהוא מקבל את המשרה במגרד השחקים, יש לו בכיסו כרטיס נסיעה הביתה, לישראל. אך גם זכרונות הילדות, שכוחם רב היה עוד בתחילת סיפור המעשה, איבדו כל אחיזה עליו. בסיום, אנו נפרדים מגיבור הסיפור כשהוא חי בבדידות מוחלטת, משוחרר מכל רגשות האשם, הנחיתות והעלבון, שכה העיקו עליו כשעוד נשתיך לחברה האנושית.

יש לציין את הסגנון ודרך הסיפור, העומדים על גבול ההזיה והמציאות. אף שלוש הסיפורים הנוספים, הנכללים ב"היורד למעלה", כתובים באותה נימה.

כולם מסופרים בגוף ראשון. ה"אני" המספר בסיפורים השונים יש בו קווים זהים, הגם שהמסיבות החיצוניות שונות, ורקמת העלילה (במידה שזו קיימת) אף היא אינה אחידה או המשכית. הסיפור "אדמה חרוכה" עוסק במחוז הילדות. הנער שבמרכז "אדמה חרוכה" נקרע בין חובותיו השונות כלפי עולם המבוגרים; ובני גילו דוחים אותו מפניהם. היחסים המורכבים שבין הילד, האב והאם מוצאים להם ביטוי פיוטי. "טימבר" עיקרו ביקור בבית אשה זקנה, שיש בה יותר מן הדימוני מאשר מן הריאלי.

מאי, 1963.

הערות לאנקת גבהים

1. היורד למעלה, מאת יורם קניוק, הוצאת שוקן, 1963.